

Anu Hakkarainen

Luovuuden kautta musiikin ytimeen

Aikuisen pianonsoitonharrastajan luovuuden tukeminen

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Musiikkipedagogi AMK

Musiikin koulutusohjelma

Opinnäytetyö

24.11.2013

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Anu Hakkarainen Luovuuden kautta musiikin ytimeen. Aikuisen pianonsoitonharrastajan luovuuden tukeminen. 30 sivua 24.11.2013
Tutkinto	Musiikkipedagogi AMK
Koulutusohjelma	Musiikin koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Musiikkipedagogin suuntautumisvaihtoehto
Ohjaaja(t)	MuT Annu Tuovila
<p>Tarkastelen opinnäytetyössäni pianonsoiton opettamista ja oppimista luovuuden näkökulmasta. Miten aikuisen pianonsoitonharrastajan opetuksessa voi rohkaista oppilaan omaa, vapaata ilmaisua, ja tehdä opetustuokioista elämyksellisiä ja innostavia?</p> <p>Haluan työni kautta nostaa esille klassisen musisoinnin luovuuden tärkeyden. Mielestäni luovan asenteen rohkaiseminen on musiikkikasvatuksellisen toiminnan ytimessä: sen tulisi olla yksi musiikkipedagogin kirkkaimmista johtotähdistä hänen kohdatessaan oppilaan. Halu ilmaista ja toteuttaa itseään tavalla tai toisella on jokaiselle ihmiselle tärkeä asia. Luovan ilmaisun rohkaiseminen voikin olla yksi arvokkaimpia asioita, joita toiselle opettaa.</p> <p>Työni jakautuu neljään osaan. Ensimmäisessä osassa käsittelen aikuisen oppijan oppimisen piirteitä ja aikuisen pianonsoiton harrastamista. Toinen osa käsittelee luovuuden ja musisoinnin välistä suhdetta. Kolmas osa käsittelee tekijöitä, jotka voivat mahdollisesti olla luovan musisoinnin esteenä. Neljännessä osassa paneudun luovuutta edistäviin tekijöihin, kohderyhmänä aikuiset oppijat.</p> <p>Työni on tarkoitettu ensisijaisesti pianonsoiton opettajille ja -opettajaopiskelijoille, mutta myös musiikinopiskelijoille ja -harrastajille, jotka ovat kiinnostuneita kehittämään tämältyyppisiä sisäisiä voimavaroja opetuksessaan ja itsessään.</p>	
Avainsanat	Luovuus, itseilmaisu, aikuisoppiminen, pianopedagogiikka

Author(s) Title	Anu Hakkarainen Encouraging Creativity in Adult's Piano Lessons
Number of Pages Date	30 pages 24 November 2013
Degree	Music Educator
Degree Programme	Bachelor of Culture and Arts (Classical Music)
Specialisation option	Classical Music Education
Instructor(s)	Tuovila Annu, DMus
<p>In my Bachelor's thesis, I study the aspect of creativity in classical piano studies. My aim is to examine the teacher's possibilities and methods in encouraging creativity, artistic expression and the student's own way of making music. I outlined the study in adult amateur piano students.</p> <p>Through my work, I wanted to emphasize the importance of creativity in classical music studies. I think encouraging creativity should play an important role in teaching music. The need for self-expression is in everyone. Encouraging self-expression can be one of the most valuable things taught to another person.</p> <p>My work is divided in four parts. In the first part, I study the features and aspects of adult learning, and adult as a phenomenon in a piano lesson. In the second part, I examine the relationship between creativity and performing classical music. The third part examines different kinds of obstacles that can stand in the way of self-expression. The last part is about elements and teaching methods, which increase creative thinking.</p> <p>This Thesis is directed to piano teachers and music students specializing in piano pedagogy. It can also provide useful material for music students and amateurs who wish to develop this kind of inner power within.</p>	
Keywords	Creativity, self-expression, adult learning, piano pedagogy

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Luova musisointi	3
2.1	Luovuus kehittää taitoja	3
2.2	Ajatuksia klassisen musiikin esittämisen ja luovuuden välisestä suhteesta	4
2.3	Luova asenne ja työtapa päämääränä musiikkikasvatuksessa	6
2.4	Opettaja luovan ympäristön mahdollistajana	7
3	Aikuisoppilas soittotunnilla	9
3.1	Kokemuksia aikuisten opettamisesta	9
3.2	Pianonsoitto osana elämää	9
3.3	Aikuisoppijan piirteitä ja oppimismetodeja	10
3.4	Aikuisen luovuus	12
4	Luovan musisoinnin esteitä	14
4.1	Pelkoon pohjautuva musiikkisuhde	14
4.2	Viestinnän hallitsemattomuus opetustilanteessa	15
4.3	Kulttuuriset konventiot ja musiikinopetuksen traditio	16
4.4	Vinoutunut opettaja–oppilas -dynamikka	17
5	Väyliä vapaaseen soittoon	19
5.1	Luovan soiton elementtejä	19
5.1.1	Leikki väylänä vapaisiin musiikillisiin kokemuksiin	19
5.1.2	Musiikkiin samastuminen vahvistaa yhteenkuuluvuuden kokemusta	20
5.1.3	Oikeanlainen ohjelmisto motivoi	20
5.2	Keinoja luovuuteen	21
5.2.1	Muistion kirjoittaminen	22
5.2.2	Luovaan tilaan virittäytyminen	22
5.2.3	Omien harjoitusten luominen	23
5.2.4	Improvisaatio	24
6	Pohdinta	25
	Lähteet	28

1 Johdanto

Luovuudesta puhuminen klassisen musiikin opetuksen yhteydessä on omien kokemusieni mukaan melko harvinaista. Usein käytännön soittotuntitilanteessa musiikillisia sisältöjä on helpompi lähestyä ensisijaisesti muista lähtökohdista, kuten teknisistä ja teoreettisista lähtökohdista. Edellä mainitut seikat ovat tärkeitä, mutta mielestäni ne ovat yksinään vaillinaisia lähtökohtia musisointiin. Myös luovuuden ja itseilmaisun tarpeen tulee täytyä antoisassa ja hedelmällisessä musiikkisuhteessa. Tämä kokonaisvaltainen näkökulma jää helposti huomioimatta opetuksessa.

Haluan nostaa opinnäytetyössäni luovuuden ja klassisen musisoinnin välisen suhteen tarkasteltavaksi. Haluan löytää keinoja siihen, miten luovaa otetta voi hyödyntää enemmän ja selkeämmin pianonsoitonopetuksessa. Työni avulla haluan oppia löytämään kokonaisvaltaisempaa lähestymistapaa oppilaaseen ja opettamiseen ja samalla oppia itse hahmottamaan omaa opetusfilosofiaani.

Tarkastelukohteenani tässä työssä ovat erityisesti aikuiset piano-oppilaat, jotka ovat edenneet pianonsoiton opinnoissaan alkeita pidemmälle. Aikuisten luovuudesta kiinnostuin, koska se on erityyppistä kuin lasten: lapset ovat usein luovia luonnostaan. Työssäni haluan selvittää, millä tavoin luovuutta voi rohkaista esille pianotunneilla sellaisesta aikuisesta ihmisestä, joka on jo kerran ajautunut pois luovuuden ja spontaaniuden virrasta. Rajasin ammattiopiskelijat pois kohderyhmästäni, sillä heistä minulla ei ole opetuskokemusta.

Työni toisessa luvussa pohdin luovuuden ja musiikinopiskelun välistä suhdetta, kolmannessa kirjoitan aikuisten oppimisen piirteistä sekä soittotuntien todellisuudesta ja neljännessä luvussa paneudun luovan musisoinnin esteisiin. Vaikka pääasiallisena tarkoitukseni on pohtia opettajan roolia ja mahdollisuuksia luovuuden edistäjänä koko työni varrella, tarkastelen viidennessä luvussa yksityiskohtaisemmin, millaisia työtapoja hyödyntämällä luovaa ja elinvoimaista soittoa voi kehittää aikuisen soitonopetuksessa.

Puhun työssäni luonnollisesti paljon luovuudesta. Jotta luovuuden käsite ei säikäyttäisi työn lukijaa, haluan lainata Eija Mäkirintalan ajatusta luovuus-käsitteen käytöstä. Hänen mukaansa (2011, 49) luova ote ei tarkoita päälle liimattua ja näennäistä, ylimää-

räistä termiä, jota viljellään juhlapuheissa, vaan se viittaa ihmisen kokonaisvalmiuteen ajatella ja työskennellä joustavasti kohti haluttuja tavoitteita.

Olen hyödyntänyt opinnäytetyössäni yleistä luovuuskirjallisuutta, mutta etsinyt sopivaa materiaalia myös soveltamalla tietoa muun muassa soitonoppaista ja musisoinnin ja musiikinopetuksen psykologiaa käsittelevistä teoksista.

Työni on tarkoitettu ensisijaisesti pianonsoitonopettajille ja –opettajaopiskelijoille, mutta myös musiikinopiskelijoille ja harrastajille, jotka ovat kiinnostuneita kehittämään tämän-
tyyppisiä sisäisiä voimavaroja opetuksessaan ja itsessään.

2 Luova musisointi

Luovuutta käytetään kaikilla elämän osa-alueilla. Luovuus onkin ihmiselle hyvin luonnollista ja tyypillistä käyttäytymistä: käytämme luovia voimavarojamme arkipäiväisissä tilanteissa, kuten ongelmanratkaisussa huomaamattamme jatkuvasti.

Luovuus on luonnollisesti myös taiteenteon ytimessä. Tässä luvussa käsittelemme luovuutta ja sen suhdetta klassiseen musisointiin ja klassisen musiikin opettamiseen.

2.1 Luovuus kehittää taitoja

Luovuus on moniulotteinen käsite. Sitä voidaan lähestyä ja analysoida monesta eri näkökulmasta, joita ovat esimerkiksi psykoanalyttinen, humanistinen, oppimisteoreettinen ja kognitiotieteellinen näkökulma (Uusikylä-Piirto 1999, 24). Tämä tekeekin luovuuden yksiselitteisestä määrittelemisestä kovin vaikeaa. Voidaan kuitenkin yleisesti todeta, että luovuus on vapautta ja rohkeutta toteuttaa omaa itseyyttä: luovuus on inspiroiva voimavara ja motivaation lähde. Se opettaa olemaan läsnä hetkessä ja olemaan yhteydessä itsensä kanssa.

Kari Kurkelan mukaan luovuus koostuu kahdesta vastakkaisesta elementistä: aggressio-voimasta ja attektio-voimasta. Aggressio-voima on ihmisen dynaaminen ja ulospäin suuntautunut voima, joka takaa lajin ja yksilön ylläpidon, kehittymisen ja lisääntymisen. Attektiivinen voima on päinvastainen, lempeä voima, joka pyrkii varmistamaan yksilön halun kätkeä, suojata ja suojella. Näiden ominaisuuksien lataus voi kiteytyä parhaimmassa tapauksessa korkeatasoiseksi luovaksi toiminnaksi. (Kurkela 1997, 313.) Luovuuteen tarvitaan siis sekä räjähtävää että ekstroverttiä halua toteuttaa itseään että sisältöä, joka kumpuaa itsetutkiskelusta.

Luovuus on tekijä, joka on mahdollistanut ihmisen säilymisen lajina: voidaankin sanoa, että jokaisen ihmisen kehitysaskelen takana on luovuus (Aukeantaus 2009, 6). Luovuus on yksi ihmislajille tyypillisimmistä ominaisuuksista: jokaisella on halutessaan mahdollisuus olla luova. Luovuus on pikemminkin omaksuttavissa oleva ajattelutapa ja mahdollisuus kuin sisäsyntyinen kyky tai ominaisuus.

Katarina Nummi-Kuisman (2013) mukaan luovuus on psyykkistä energiaa, joka liikkuu vapaasti haluamaamme suuntaan. Luova toiminta vaatiikin toteutuakseen kontekstin, johon luovat voimavarat voi suunnata.

Luovuus on siten myös oppimisen kannalta tarkasteltuna erittäin hedelmällinen mahdollisuus, johon kannattaa tarttua pedagogina. Jos luovaan ilmapiiriin päästään opetus-tilanteessa kiinni, tuo se tullessaan monia myönteisiä asioita: iloa, intoa, syvyyttä ja omaa näkökulmaa musisointiin.

2.2 Ajatuksia klassisen musiikin esittämisen ja luovuuden välisestä suhteesta

Klassisen musiikin esittämisen ja luovuuden välinen suhde on jokseenkin ristiriitainen. Klassisen musiikin esittäjät eivät luo teosta alusta alkaen itse, kuten esimerkiksi säveltäjät ja kuvataiteilijat, vaan soittavat valmiiksi luotuja teoksia. Vaikka klassinen musiko ei luo uutta teosta tyhjästä, luo hän silti jotain: esittävän muusikon ensisijaisena tehtävänä on herättää teos henkiin soitollaan.

Klassisten muusikoiden keskuudessa aiheeseen tuntuu olevan monia suhtautumistapoja: mielipiteitä klassisen musiikin ja luovuuden suhteesta taitaa olla yhtä monta kuin muusikoitakin. Wennäkosken (2009) mukaan luovuus klassisessa musiikissa on ennen kaikkea osa esittämistä ja tulkitsemista, ja luovuuden vaaliminen on hänen mukaansa lisääntymässä musiikinopetuksessa:

”...luovuus on ehdottomasti ymmärrettävä myös esittämisen ja tulkitsemisen osaksi, ja sellaista luovuutta on opittu klassisen musiikin piirissä aina. Mitä taas omaehtoisuuteen tulee, näyttää musiikkiopistonkin tarjonta tätä nykyä pursuavan vapaata säestystä, improvisaatiota tai sävellystunteja. On ilmaisukuoroa, ryhmäopetusta ja erilaisia yhteissoiton muotoja; on musisoinnin riemua ja kannustusta itse löytämiseen. Näin ei ehkä muutama vuosikymmen sitten vielä ollut, se myönnettäköön. Nuottien soittamiseen tai laulamiseen kätkeytyvä vaatimus luovuudesta ei kuitenkaan ole muuttunut.”

Myös irlantilainen nykysäveltäjä Donnacha Dennehy käsittelee haastattelussaan luovuuden suhdetta klassiseen musiikkiin hieman eri kannalta. Hän toteaa, että samasta partituurista syntyvien esitysten erilaisuus on uskomatonta: mielenkiintoisimmissa esityksissä teoksessa voi kuulla asioita, joita säveltäjäkään ei koskaan olisi kuvitellut sieltä löytävänsä. Vaikka teos ei olisikaan erityisen kekseliäs, voi myös musisoinnissa tai kuuntelemisessa mukana oleva emotio tuoda uudenlaisen kokemuksen. Dennechyn mukaan partituuri alkaa ikään kuin elää omaa, jännittävää elämäänsä säveltäjän hypypysistä lähdettyään: sen kohtalo ja toteutustapa siirtyy seuraavien käsiin. (Burnard 2012, 134.)

Australialainen säveltäjä Liza Lim puolestaan esittelee ajatuksen, että sävellys ja sen ilmeneminen kirjoitetussa ja auditiivisessa muodossa ei ole staattinen ilmiö, vaan luonteeltaan pikemminkin historiallinen ja sosiaalinen: teoksen esittäjät ottavat osaa teoksen alkuperään olemalla siihen vuorovaikutuksessa. Tämä vuorovaikutus jatkuu ja uusiutuu teoksen kaikissa esityksissä. (Burnard 2012, 138.)

Säveltäjä Robert Davidson kokee musiikin olevan kunkin ajan ilmentymä: hetken illuusio ja ohikiitävä tapahtuma, ei niinkään objekti tai asia. Hän toteaa, että tapa, jolla Bachia soitettiin 1700-luvulla on erilainen kuin tällä hetkellä. Siksi se on erilaista musiikkia ja sen tarkoituskin on tänä päivänä jotain muuta kuin ennen. Hän ei näe mielekkyyttä traditioiden toistamiseen niiden itsensä takia, vaan pitää vaihtoehtoisia tulkintatapoja arvokkaina. (Burnard 2012, 142.)

Mielestäni musiikin esittäjä vaaliikin luovuutta työskentelyprosessin jokaisessa vaiheessa: ohjelmistovalinnassa, konserttisuunnittelussa, harjoittelussa sekä ennen kaikkea esitystilanteessa. Muusikko luo teoksen esityksessä aina tietyllä tavalla alusta senhetkisessä ajassa ja paikassa, tyhjyydestä ja hiljaisuudesta, vaikka olisikin käyttänyt satoja harjoitustunteja esityksen rakentamiseen. Muusikon esittämä teos on aina hänen oma luomuksensa: siinä kuuluu ja täytyykin kuulua soittajan oma kädenjälki ja ajatus.

Luovan otteen merkitystä soittamisessa ja syntyprosessissa voi korostaa myös aikuisen harrastelijapianistin opetuksessa: luovan aspektin läsnäolo oppimistilanteissa ja musiikin tulkitsemisessa tuo syvyyttä, merkitystä ja elämyksellisyyttä musisointiin. Luovaa aspektia voi korostaa myös kannustamalla oppilasta improvisointiin, säveltämiseen ja vapaaseen säestykseen.

2.3 Luova asenne ja työtapa päämääränä musiikkikasvatuksessa

Oma ilmaisu on motivoivan musiikinopiskelun elinehto. Tunne siitä, että saa tehdä ja toteuttaa itseään ja itseyttään ruokkii halua päästä syvemmälle musiikin maailmaan. Luova asenne ja työtapa musiikin kanssa ovat inspiraation lähde niin oppilaalle kuin opettajallekin.

Kimmo Lehtosen mukaan musiikkikasvatuksen päämääränä tulisi ensisijaisesti olla ihmisen kokonaisvaltainen kasvaminen, johon musiikkiopinnot antavat erinomaiset mahdollisuudet. Musisoimisen ja oppimisen tulisi tapahtua pakottomassa ja omaehtoisessa ilmapiirissä, joka on sopusoinnussa ihmisen henkilökohtaisen kasvun ja kehityksen kanssa. Onnistuneen musiikkikasvatuksen tuloksena musisoiva ihminen voi ilmaista pelotta puhdasta itseään ja sisintään soittaessaan. Hän ei joudu kokemaan hylätyksi tulemisen pelkoa auktoriteetilta tai pohjatonta riittämättömyyden tai itsekontrollin tunteita. Sen sijaan musiikki toimii vapaan ilmaisun ja samastumisen välineenä, minuuden todellisena heijastumana. (Lehtonen 2004, 26.)

Katarina Nummi-Kuisma (2013) käsitteli luennollaan lasten musiikinopetuksen ja luovuuden suhdetta ja peräänkuulutti pedagogien ja vanhempien eettistä vastuuta opetuksessa. Hänen mukaansa pedagogien tulisikin miettiä tarkoin, halutaanko lapsen opetuksessa lähteä tavoittelemaan täydellistä ja virheetöntä muusikkoutta, jota konserttisalien kiillotetut esitykset ovat pullollaan vai tulisiko lähtökohtaisten päämäärien olla mieluummin jossain muualla? Hänen mukaansa nykyajan muusikko tarvitsee luovuutta sekä monipuolista ja moniulotteista ajattelua selvittääkseen klassisena muusikkona: ainoastaan faktatason hallitseminen ei riitä tasapainoiseksi ja luovaksi muusikoksi kasvamisessa. (Nummi-Kuisma 2013)

Samaa ajatusta voisi soveltaa hyvin myös aikuisoppilaisiin. Aikuisten opetuksessa ei ole mielekästä lähteä rajoittamaan ja opettamaan asioita yhtenä totuutena, vaan rohkaista omaan oppimiseen, omien vastausten etsimiseen ja tulkintaan: tasapainon löytämiseen itseyden ja musiikin välille.

2.4 Opettaja luovan ympäristön mahdollistajana

Luovan ilmapiirin tavoittaminen soittotunnilla vaatii toteutuakseen opettajan taitoa, herkkyyttä, avoimuutta ja luovuutta: oppilasta tulisi opettaa ja kannustaa oikeaan suuntaan, mutta toisaalta hänelle tulisi antaa tilaa löytää asioita itse.

Monien luovuustutkijoiden mukaan jo yhden ihmisen tuki ja rohkaisu auttaa yksilöä vapautumaan ja luottamaan luoviin voimavaroihinsa (Cameron 1993, 9). Opettajan rooli onkin olennainen luovan oppimisilmapiirin löytämisessä: oikeanlaisen työtavan löytäminen vaatii kekseliäisyyttä ja opettajan innostusta. Klassisessa musiikissa on kaikki mahdollisuudet innoittavaan opiskeluun: työskentelemme loputtoman rikkaan ja sisällökkään musiikin maailman parissa. Silti samanaikaisesti toisenlaiset asiat vievät opetuksessa paljon huomiota: usein tunti-ilanteessa painottuu esimerkiksi tekninen osaaminen, joka on kiistatta soittamisen elinehto. Erilaisten tärkeiden tekijöiden tasapainon tulisi olla läsnä ihanteellisessa opetuksessa.

Kapellimestari Jorma Panulan ajatus hyvästä orkesterin johtamisesta (Mäkrintala 2011, 47) on mielestäni hieman sovellettuna myös hyvä ohjenuora aikuisoppilaan opettajalle:

“Panulan mukaan kapellimestarin tehtävä on luoda puitteet, joissa orkesteri voi ilta illan jälkeen yltää musiikilliseen huippusuoritukseen. Kapellimestarin ensisijainen tehtävänsä ei ole hänen oman egonsa pönkittäminen vaan orkesterilaisten auttaminen – kapellimestari auttaa omien instrumenttiansa huippuasiantuntijoita loistamaan yhdessä. Musiikki on missio, visio ja tavoite: soivan lopputuloksen onnistuminen määrittää kaiken muun. Yhtä paljon kuin tekemistä kapellimestarius on pidättäytymistä sellaisesta tekemisestä, joka ei auta vaan haittaa yhteisen huippusuorituksen syntymistä. Tätä kaikkea on hyvä orkesterin johtaminen.”

Vaikka opettajan ensisijainen päämäärä ei olisikaan välttämättä valmentaa aikuisoppilasta esimerkiksi tämänkaltaiseen ammattitasoiseen esiintymiseen, on tässä ajatuksessani mielestäni kiteytetty hyvin olennainen asia: opettajan fokuksen tulisi olla oppilaan auttamisessa, jotta hän voisi tehdä joka kerta parhaansa kohti musiikin ydintä, joka on kaiken opetuksen missio, visio ja tavoite.

Luova asenne sallii vapauden kohdata musiikin, oli se muodossa missä tahansa, oma-kohtaisesti. Opettaja voi toimia oppilaan luovan tilan yhtenä ympäristönä ja mahdollis-

tajana –opettaja sallii oppilaalle luovan tilan, ja mahdollisuuden löytää musiikin sellaisena kuin oppilas haluaa sen kokea. Opettajan tulisi kunnioittaa oppilaan tapaa kokea musiikki itsessään. (Kurkela 1997, 405.) Luovan oppimisilmapiirin toteutumiseksi vaaditaan opettajan innostusta ja avoimuutta: on tärkeää etsiä erilaisia työtapoja ja nähdä erilaisia mahdollisuuksia.

Luovuutta ei siis voi suoranaisesti opettaa, mutta opettaja voi tarjota sille edellytykset vaalimalla luovaa oppimisympäristöä. Luova oppimisympäristö on sekä turvallinen että inspiroiva.

Turvallinen oppimisympäristö hyväksyy oppilaan sellaisena kuin hän on, ja pyrkii kehittämään oppilasta hänen omista lähtökohdistaan ja tarpeistaan kunnioittaen oppilasta sekä ihmisenä että muusikkona. Turvallisen oppimisympäristön keskiössä on molemminpuolinen luottamuksellinen opettaja-oppilassuhde. On tärkeää viestiä, että soitotunnille tullaan harjoittelemaan yhdessä opettajan kanssa eikä esiintymään hänelle. Inspiroiva oppimisympäristö puolestaan kykenee tarjoaa oppilaalle virikkeitä ja johdattamaan hänet välittömästi kokemukselliseen musiikin maailmaan.

3 Aikuisoppilas soittotunnilla

Aikuiset kouluttautuvat ja harrastavat vapaa-ajallaan yhä enemmän (Coffman 2002, 199). Aikuisoppilaiden (ikäjakauma noin 25 – 65 vuotta) määrä myös musiikkioppilaitoksissa sekä yksityisessä musiikinopetuksessa on tulevaisuudessa kasvussa, jos heille on vain tarjolla opetusta (Different learners, different pedagogies 2013). Aikuiset piano-oppilaat ovatkin mielenkiintoinen ja vielä melko tutkimaton oppilasjoukko. Seuraava luku käsittelee aikuisoppilaan ominaisuuksia ja piirteitä.

3.1 Kokemuksia aikuisten opettamisesta

Sain ensimmäisen aikuisoppilaani vuonna 2010. Aikuisoppilaan opettaminen oli minulle uudenlainen kokemus, sillä olin opettanut aiemmin vain lapsia. Minua mietitytti ensimmäisen aikuisoppilaan kohdatessani moni asia: mitkä ovat aikuisen motiivit tulla harrastajana soittotunnille? Osaanko suhtautua oppilaaseeni aikuisena vai puhunko hänelle huomaamattani kuin lapselle? Miten aikuisia tulisi ylipäänsä opettaa?

Huomasin myöhemmin, että huoleni olivat turhia. Aikuisten opettaminen tuntui totuttutumisen jälkeen hyvin mielenkiintoiselta työltä: aikuisten kanssa työskenteleminen oli virkistävää vastapainoa lasten opettamiselle. Kaikki aikuisoppilaani ovat olleet melko pitkälle edenneitä, noin musiikkiopistotasoisia soittajia. Onkin ollut inspiroivaa päästä työskentelemään heidän kanssaan heti musiikin sisältöjen parissa. Kaikkiaan vuoden tai useamman vuoden kanssani työskennelleitä aikuisoppilaita on ollut minulla kolme.

3.2 Pianonsoitto osana elämää

Tarkastelukohteenani on taitotasoltaan soiton alkeet ohittanut aikuinen pianonsoitonharrastaja. Aikuisoppilas ei ole soiton ammattilainen, mutta musiikin täytyy olla hänelle hyvin merkityksellistä. Työelämä on rankkaa, ja pianotunneilta haetaan vastavuoroisesti arvokasta aikaa itselle: elämystä, ja hengähdystaukoa arjesta. Musiikin avulla ajatukset halutaan siirtää hetkeksi muualle arkisista asioista. Musiikkiharrastus vaikuttaa laajemminkin: monilla ihmisillä musiikin läsnäolo vaikuttaa elämän laatuun ja hyvinvointiin. Pianonsoiton parissa vietetyt hetket opettavat paljon niin musiikista kuin itsestäkin. Kun tietty taitotaso on soiton pohjalla, on pianonsoitto silloin aivan oma maailmansa, johon on kiehtovaa uppoutua. Musiikki on mielekäs harrastus, ja se tuo omanlaistaan sisältöä elämään.

Musiikin terapeuttisuus ja elämyksellisyys ovat aikuisoppilaan soittoharrastuksen motivaatiotekijöitä (Autioaho 2007, 18). Myös aikuisten harrastuneisuus ja aktiivisuus ovat lisääntyneet, ja esimerkiksi elinikäisen oppimisen ajatus motivoikin aikuisia kehittämään itseään yhä enemmän vapaa-ajalla (Different learners, different pedagogies 2013). Aikuisen musiikkiharrastus myös vahvistaa minäkuvaa ja itsetuntoa (Saari 2007, 18). Moni soittoa harrastava aikuinen on opiskellut soitinta nuorena ja haluaa siksi palata uudelleen innostuneena takaisin musiikkiopintojen pariin (Saari 2007, 13).

3.3 Aikuisoppijan piirteitä ja oppimismetodeja

Aikuisiän musiikillisen kehityksen tutkimus on painottunut viime aikoina aikuisten kokemusten retrospektiivisiin tutkimuksiin. Tutkimusten mukaan soitonoppiminen ja soitotaidon ylläpito onnistuu aikuisilta hyvin, vaikka esimerkiksi motoriset oppimiskyvyt ovat nuoriin ja lapsiin verrattuna aikuisilla heikommät. Soitonopiskelu aikuisiällä vaatiikin onnistuakseen erilaisia oppimisstrategioita kuin nuorena. Yksi aikuisiän oppimisstrategioista on kompensatio: hidastuneita fysiologisia ja kognitiivisia oppimiskykyjä voi aikuisuudessa kompensoida esimerkiksi iän tuomalla kokemuksella ja jo hallittavan tietotaidon soveltamisella soitonopiskeluun. (Coffman 2002, 201–202). Opettaja voi kannustaa kompensatioon esimerkiksi ohjaamalla oppilasta löytämään omia vahvuuksiaan ja ohjaamalla häntä käyttämään niitä hyödyksi oppimisessa.

Paane-Tiainen mukaan aikuisoppija kehittyy iän myötä itseohjautuvaksi. Hän kykenee suunnittelemaan ja kantamaan vastuun itsenäisesti opinnoistaan, hyödyntäen monipuolisesti erilaisia oppimisresursseja ja -lähteitä. Itseohjautuva opiskelija odottaa opettajaltaan lähinnä asiantuntijataukea ja motivaationaalista tukea sekä ajattelua haastavaa ja kyseenalaistavaa pohdintaa. (Paane-Tiainen 2000, 38.) Opettajan roolin voidaankin ajatella olevan melko erilainen aikuisoppilasta opettaessa: opetuksen painopiste on ennemminkin oppilaan rohkaisussa itsenäisen oppimisen ja tutkimisen suuntaan. Tämän saavuttamiseksi tarvitaan taitoa myös opettajalta. Aktiivisuus ja yhdessä pohtiminen ja tutkiminen nousevat opetuksen keskiöön.

Dialogisuus on myös yksi mielenkiintoinen aikuisopetuksen menetelmä, joka tähtää muutokseen, oppimiseen ja luovuuteen. Se perustuu ihmisten kiireettömälle kuuntelemiselle ja vuorovaikutukselle. Dialogisuus on keskustelua, johon osapuolet voivat liittyä rauhassa omine kokemuksineen ja näkökulmineen ja jossa he voivat rauhassa kuun-

nella toisiaan, käyden aitoa vuoropuhelua keskenään. Dialogisuuteen kuuluu keskustelun toisen osapuolen kuuntelemisen lisäksi myös oman, sisäisen dialogin kuunteleminen: ihmisen kokemus syntyy sisäisessä keskustelussa, johon osallistuu monia erilaisia ääniä ja näkökulmia. Dialogista vuorovaikutusta opetuksessa tukee arkikielessä pysyttelemisen. Kun dialogin osalliset välttävät erikoissanastoa, on keskusteluun helpompi ryhtyä ja sanat ja ilmaisut ymmärretään paremmin yhteisinä. (Alhanen ym. 2011, 63–70.) Aito dialogi on hyvä päämäärä terveen opettaja–oppilassuhteen saavuttamiseksi. Se vaatii onnistuakseen opettajan taitoa ja sosiaalista kyvykkyyttä synnyttää dialogia. Dialogisuuden tavoitteena on oppimistulosten paraneminen ja luovuuden rohkaiseminen. Dialogisuuden hyödyntäminen opetustilanteessa vaatii taitoa ja vaivannäköä opettajalta: hän tarvitsee selkeän käsityksen siitä, miten dialogia synnytetään ja mitkä seikat tukevat vuorovaikutteisen kommunikaation syntyä. Vaikka dialogiseen vuorovaikutukseen ei päästäisi oppilaan kanssa kovinkaan syvälle, on dialogisen vuorovaikutuksen suunta mielekäs: se lisää työskentelyn turvallisuutta, rauhallisuutta ja keskittyneisyyttä. (Alhanen ym. 2011, 63–70.)

Paane-Tiaisen mukaan minäkuvalla (itsearvostus, itsetuntemus ja itseluottamus) on suora yhteys oppimiseen. Esimerkiksi voimakas itsekriittisyys saattaa olla uskaltamisen ja oppimisen tiellä: usko omien taitojen ja oppimiskyvyn rajoittuneisuuteen on psykologisena esteenä oppimiselle. (Paane-Tiainen 2000, 20.) Itseluottamus ja luovuus ovatkin vahvasti yhteydessä toisiinsa: uskallukseen paljastaa jotain sisimmästään tarvitaan vahvaa itsetuntoa. Opettaja ei voi rakentaa tai korjata oppilaan itsetuntoa, mutta voi vaikuttaa siihen hyvin merkittävästi omalla panoksellaan. Onnistumisen elämyksien tarjoaminen, luottamuksellisuus ja kannustava opetustyyli ovat omiaan kehittämään ja ylläpitämään oppilaan tervettä musiikillista itsetuntoa.

Westneyn mukaan soitonopiskelussa aikuisiällä on paljon etuja, joita ei usein tulla ajatelleeksi. Hänen mukaansa aikuisilla on mitä parhaimmat mahdollisuudet menestyä muusikkona, sillä motivoitunut aikuinen on mitä hedelmällisin oppimismaaperä: hänellä on elämäkokemuksen tuomaa tietoa, taitoa, ja itsetuntemusta. Hänellä on palava halu oppia ja intohimo ja rakkaus musiikkiin. Monilla aikuissoittajilla on myös visiota ja näkemystä siitä, kuinka haluaa musiikin soivan sekä kuinka käyttää kehoa ja tunne-elämää musiikin tuottamisessa. Aikuisopiskelijan ja opettajan yhteistyö saattaa olla hyvinkin tuotteliasta ja uniikkia. Aiheesta kiinnostunut aikuinen ja ammattitaitoinen, rohkeaseva opettaja muodostavat synergisen ja molempia kehittävän yhteistyön. Lisäksi Westneyn mukaan aikuisilla on usein selkeämmät harjoittelustrategiat kuin lapsilla ja parempi suhtautuminen harjoitteluun: hänen mukaansa aikuinen ajattelee harjoitte-

lusessioita ennemmin kokeellista ja salapoliisin työtä yhdistelevänä jännittävänä tapahtumana kuin velvollisuutena. (Westney 2003, 204–209.)

Tietoisuuden käsite nousee usein esille puhuttaessa aikuisen oppimisen piirteistä. Tietoisuus itsestä ja muista saattaa olla sekä hyvä että huono asia. On tyypillistä, että aikuisoppilas miettii ja analysoi turhan tarkasti soittoaan ja henkisiä ja fyysisiä tuntemuksiaan soiton aikana, ja joskus se voi estää musiikkiin heittäytymisessä ja kontrollin irtipäästämisessä. Toisaalta esimerkiksi aikuisen selkeästä ja havainnoivasta kehotietoisuudesta saattaa olla hyvinkin paljon apua soitonopiskelussa: näin teknisten asioiden hahmottaminen ja omaksuminen on huomattavasti helpompaa. Esimerkiksi rohkaisu ruumiinkuvallisesti ja ergonomisesti auttaa aikuisoppilaita käyttämään kehotietoisuuttaan hyödyksi. Kuitenkin kehollisuuden ja mielen tulisi kulkea käsi kädessä soittotunnilta, eikä olla korostetusti erillisiä osaamisalueita (Nummi-Kuisma 2013).

3.4 Aikuisen luovuus

Lapsen ja aikuisen suhdetta luovuuteen voi luonnehtia hieman erilaisiksi. Luovuuden kehityksessä voidaan erottaa kaksi vaihetta: koulua edeltävää vaihetta voi kutsua vapaan luovuuden vaiheeksi. Myöhemmin elämässä muun muassa koulunkäynnin kautta vähitellen omaksuttua, taitojen, tietojen ja luovuuden yhdistelmää kutsutaan aikuisluovuudeksi. (Opetusministeriö 2005, 10.)

Vapaan luovuuden määritelmä kuvaakin lapsen luovuutta mielestäni hyvin: lapset ovat leikin maailmassa luovia, kekseliäitä ja rohkeita ilman rajoitteita. Aikuisen elämä ei välttämättä anna enää samaa mahdollisuutta heittäytymiseen. Aikuisella on hyvin vahva tietoisuus itsestään ja ympäristön odotuksista häntä kohtaan. Aikuisen elämän historiassa on monenlaisia kokemuksia ja itsetunnossa saattaa olla pahoja kolhujakin. Lapsille usein tyypillisestä kokeilemisesta ja heittäytymisestä on siirrytty erilaiseen ajattelutapaan, jossa korostuu ajattelun ja toiminnan sisällöllisyys ja tavoitteellisuus, jota arvioidaan yhteiskunnan tai työelämän saavutusten ja tulosten kautta (Opetusministeriö 2005, 10).

Vaikka aikuisen ajattelutapa on erilainen, on luonnollisen ja luontevan luovuussuhteen säilyttäminen tärkeää. Luodessaan jotain esimerkiksi musiikin kautta, henkilö on suorassa yhteydessä sisäiseen ääneensä, johon lapsilla on aikuisia mutkattomampi suhde. Werner kutsuu tätä yhteyttä sisäiseksi tilaksi (*The Inner Space*). Sisäisessä tilassa

henkilö voi soittaessaan ilmaista itseään pelotta, liikkua vapaasti nuotista toiseen, olla yhteydessä itseyteensä ja päästää sisällään olevan energiansa myös muiden nautittavaksi: kuuntelija pääsee osalliseksi musisointiin kokien sen omalla olemuksellaan. (Werner 1996, 78–79.) Tämän tyyppisen sisäisen tilan löytäminen on elämyksellinen ja palkitseva musisoimisen tila. Sen lähtökohtia ovat vapaus ja luonnollisuus. Wernerin mukaan (1996, 79) jokaisella ihmisellä on luonnostaan ikään kuin valmis täyttymyksellinen ja luova tila, josta ammentaa.

4 Luovan musisoinnin esteitä

Seuraava luku käsittelee luovan musisoinnin esteitä sekä opettajan keinoja niiden poistamiseen.

4.1 Pelkoon pohjautuva musiikkisuhde

Joillain soittoa lapsena harrastaneilla saattaa olla kielteisiä kokemuksia ja pahimmassa tapauksessa traumoja soittamisesta. Soittaminen on saattanut loppua negatiivisten tuntemusten takia kokonaan. Suoritusvaateita ja -paineita viljelevä opiskelu saattaa viedä ajatukset soiton ilosta pahimmillaan ahdistukseen ja turhautumiseen. (Kiiski 2011, 12–15.)

Aikuisena monet kuitenkin haluavat rohkeasti rakentaa suhdetta tuttuun instrumenttiin palaamalla uudelleen soittotunneille. Soittotunneilla lapsuuden soitto-opinnoista saattavat palautua elävästi mieleen vahvat epäonnistumisen ja jopa häpeän tunteet. Opettajan olisi hyvä tiedostaa aikuisoppilaan opetuksessa tämän historian merkitys ja suhtautua empaattisesti oppilaan tuntemuksiin. Tällaisessa tilanteessa opettajan on tärkeää olla kuuntelijan roolissa ja viestiä rohkaisevasti ja ymmärtäväisesti, ja auttaa oppilasta löytämään mahdollisimman paljon positiivisia kokemuksia musisoinnin kautta.

Pelkoon pohjautuva musiikkisuhde ei ole harvinaisuus edes henkilöllä, jolla ei ole erityisiä traumoja musiikillisessa menneisyydessään. Werner kirjoittaa pelkoon pohjautuvan musiikkisuhteen olevan irrationaalisuudestaan huolimatta hyvin yleinen ongelma. Hänen mukaansa ongelma kumpuaa tavallisesti epäterveestä, mutta yleisestä ajattelutavasta, jossa henkilö ajattelee hänen muusikkoutensa määrittelevän myös hänen arvonsa ihmisenä. (Werner 1996, 51.) Pelko saattaa pahimmillaan hiipiä mukaan kaikkien tekemiseen ja terrorisoida salakavalasti ja alitajuisesti musiikkisuhdetta. Alituiset negatiiviset ajatukset omista kyvyistä estävät oppilaan kehitystä, ja voivat johtaa ylivoimaiseen väärin äänien soittamisen pelkoon, esiintymisjännitykseen, fyysiseen jännittyneisyyteen ja hermostuneisuuteen opetustilanteissa.

Pelkoon pohjautuvan musiikkisuhteen eheyttämiseksi on tärkeää voida puntaroida uudelleen musisoinnin ja opetuksen lähtökohtia. Suorituskeskeisyyden sijaan opetuksessa tulisi suunnata huomio reilusti itse musiikin sisältöön. Käytännössä tätä voi toteuttaa

esimerkiksi viikoittaisten tehtävien kasaamisen sijasta ennemminkin sillä, että pyrkii aktiivisesti lisäämään oppilaan ymmärrystä musiikista. (Werner 1996, 65.) Tiivistettynä oikeansuuntainen lähtökohta pelkoon pohjautuvan musiikkisuhteen korjaamiselle voisi-kin olla yksinkertaisesti enemmän musiikkia, vähemmän tehtävälähtöistä suorittamista opetukseen.

4.2 Viestinnän hallitsemattomuus opetustilanteessa

Luovuuden edistäminen on yksi ensisijaisista musiikinopetuksen valtakunnallisista tavoitteista. Luovuus mainitaan taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmassa, musiikin yleisen oppimäärän mukaisissa tavoitteissa seuraavasti (Opetusministeriö 2005, 5):

”opiskelussa korostuvat musiikin harrastamisen ilo ja oppilaan vapaus toteuttaa itseään oman kokemisen ja tekemisen kautta. Opetuksen tulee edistää luovuutta ja sosiaalisia taitoja.”

Kuitenkin käytännön opetus ja viestintä opetustilanteissa saattaa olla hyvinkin paljon ristiriidassa tämän päämäärän kanssa. Oppilas saattaa saada hyvin ristiriitaisia viestejä esimerkiksi soitonopettajaltaan: opettaja sanoo yhtä, mutta viestii tekojensa kautta toista. Piilo-opetussuunnitelmalla tarkoitetaan kirjoitetun ja toteutuneen opetussuunnitelman välistä suhdetta. (Anderson 1992, 21.) Piilo-opetussuunnitelma on piileviä arvoja, normeja ja käyttäytymismalleja, joista ei puhuta, mutta jotka tulevat ilmi käytöskulttuurissa.

Lehtosen mukaan musiikkikasvatukseen liittykin kulttuurissamme vahva kaksoissidos – virallinen puhe korostaa luovuutta, mutta toiminta ja teot korostavat kuitenkin tiukkoja sääntöjä, kaavamaisuutta sekä kovaa kilpailua (Lehtonen 2004, 13).

Onkin huomionarvoista ymmärtää, että jos sanallinen ja sanatonta viestintä ovat ristiriidassa keskenään, tulkinta tehdään sanattoman viestinnän pohjalta (Forsberg & Matilainen 2011, 11). Opettajan kannattaakin tiedostaa ja tarkastella oman opetuksensa sanallista ja sanatonta viestintää sekä pyrkiä aktiivisesti korjaamaan sitä tarkoituksenmukaiseen ja eheään suuntaan. Sanallisessa viestinnässä tulisi kiinnittää huomiota erityisesti viestinnän selkeyteen ja rakentavan palautteen antamiskykyyn. Sanattomaan viestintään luokiteltavien ilme- ja elekielen (katseet, ilmeet, eleet sekä kehon asennot), ääniviestinnän (puheen äänenpaino, sävy, voimakkuus ja tempo) sekä etäisyys- ja kosketusviestinnän (fyysinen välimatka ja kosketus viestinnän välineenä) tulisi muodos-

taa yhtenäinen ja eheä kokonaisuus sanallisen viestinnän kanssa. (Forsberg & Matilainen 2011, 17–21.)

4.3 Kulttuuriset konventiot ja musiikinopetuksen traditio

Kimmo Lehtonen esittelee musiikkikasvatukseen juurtuneen perustavanlaatuisen ristiriidan. Hänen mukaansa musiikkipedagogiassa on voimakkaina elementteinä kaksi erilaista logiikkaa: symmetrinen (tiedostamaton) ja asymmetrinen (tietoinen) logiikka. Symmetrinen logiikka on luovuuden tyysija, joka hyväksyy teorian ja omaperäiset ratkaisut: sääntöjä voi olla, mutta niitä voi myös tarvittaessa rikkoa, jos säännöt tulevat vapaamman ilmaisun tielle. Symmetrisen logiikan periaatetta noudattaessa musiikkia voidaan tehdä vapautuneesti ja vapaasti myös nuoteista: symmetrinen systeemi sulattaa yhteen niin traditiot, innovaatiot, teorian, käytännön ja erilaiset musiikkikulttuurit. (Lehtonen 2004, 28–29.)

Symmetrisen logiikan vastakohta, asymmetrinen logiikka, on puolestaan taipuvainen halkomaan asioita kahteen luokkaan. Se sisältää normeja ja tekee selviä erotteluita esimerkiksi ajan ja paikan, osan ja kokonaisuuden, sisäisen ja ulkoisen, itsen ja ei-itsen sekä menneen ja tulevan suhteen. Länsimainen musiikkianalyysi ja musiikkikasvatus perustuu jälkimmäiselle, asymmetriselle logiikalle: älyllinen systeemi on korvannut ja kumonnut jollain tavalla tunteet ja kokemuksellisuuden musiikkikasvatuksesta. Musiikkikasvatus on tietyllä tavalla jopa paikoitellen epämusikaalista: verbaalinen ja looginen analyysi on muodostanut vastakohtaan kokonaisvaltaiselle, symmetriselle ja kaiken hyväksyvälle ja lempeämmälle musisoinnille. Lehtonen esittää, että klassisesta musiikista on tullut loogisen ajattelun verbaalinen ja konservatiivinen temmelyskenttä. (Lehtonen 2004, 28–29.)

Erityisesti ajatuksia herättävää mielestäni Lehtosen kirjassaan esittelemä huomio siitä, että musiikki tuntuu olevan ainoa taidemuoto, joka korostaa ja arvottaa voimakkaasti tyylieroja. Hänen mukaansa tämä saattaa olla ongelmallista muusikolle, joka haluaisi kanavoida useita puolia minuudestaan musiikkiin ja hyväksyä ne siellä. Klassisen musiikin kulttuuristen konventioiden ja luovuuden välillä on ristiriita. On mahdollista, että staattiset musiikki-ihanteet rajoittavat musiikin mahdollisuutta heijastaa ihmisen koko kuvaa, ja estävät näin joitain muusikoita toteuttamasta taiteessaan itseään kokonaisina ihmisinä. (Lehtonen 2004, 29.)

Burnardin mukaan opettajien tulisi kehittää musiikinopetusta luomalla aktiivisesti uutta pedagogiikkaa ja uusia käytäntöjä. Hän kritisoi nykyisiä opetussuunnitelmia liian kapeakatseisiksi ja vanhaan traditioon jämähtäneiksi: opetusta täytyisi modernisoida, ja saada se vaalimaan aktiivisemmin myös nykytaidetta. Hänen mielestään myös luovuuteen tulisi kiinnittää enemmän huomiota musiikkikoulutuksessa, kaikilla koulutuksen tasoilla. (Burnard 2012, 237.)

Musiikinopetuksen traditio on voimakas, joka saattaa osittain estää kentän uusiutumisen. Haasteena onkin tradition rikkauden vaaliminen ja samanaikainen ammattikentän jatkuva kehittäminen: traditioiden jatkumoksi tulee luoda aktiivisesti myös tätä aikaa ja hetkeä peilaavaa toimintaa. Opetuksen ja musiikillisen kulttuurin tulee pysyvä avoimena virtauksille, elämmehän jatkuvassa muutoksen tilassa. Keskustelulle avoin ilmapiiri luo puitteet kehittyvälle ja dynaamiselle musiikinopetukselle.

4.4 Vinoutunut opettaja–oppilas -dynamiikka

William Westneyn mukaan soittotuntien opettaja-oppilassuhteen dynamiikka ei ole ongelmatonta: hänen mukaansa on tyypillistä, että opettaja dominoi soittotuntitilannetta turhan vahvasti. Liiallinen kontrollointi saattaa vaimentaa oppilaan omaa ilmaisukykyä ja tehdä soittamisesta ennemminkin suorittamista. Westneyn mukaan opettajan on myös tärkeää oivaltaa, ettei hänen kannata ohjata oppilasta tulkitsemaan musiikkia aina juuri niin kuin itse sitä tulkitsisi: opettajan tulisi pikemminkin rohkaista oppilaan omia impulsseja ja ohjata oman tulkinnan suuntaan. (2003, 43–45.) Jotta dominoivuus vaihtuisi dialogisuuteen, täytyy opettajan olla valmis asettamaan itsensä alttiiksi ja avoimeksi todelliselle vuorovaikutukselle: kuuntelemaan, keskustelemaan ja jalostamaan oppilaan ideoita kauaskantoisella tähtäimellä eteenpäin.

Stephen Nachmanovitch (1990, 118) kirjoittaakin opettajan työn päämääristä osuvasti:

“...education then means drawing out the person’s latent capacities for understanding and living, not stuffing a (passive) person full of preconceived knowledge.”

Improvisaatio-opettaja ja käsikirjoittaja Keith Johnstone kirjoittaa keinoista joilla hän pyrkii tasapainottamaan oppilas–opettaja -dynamiikkaa madaltamalla sosiaalisia rajoitustoimia aikuisten opetuksessa. Tavatessaan uuden oppilasryhmän hän pyrkii madaltamaan auktoriteettiaan fyysisesti esimerkiksi istumalla itse lattialla oppilaitaan mata-

lammalla tasolla. Ensimmäisenä asiana uudelle ryhmälleen hän kertoo, että jos he epäonnistuvat, tulee heidän siitä syyttää häntä, opettajaansa: tähän on alan asiantuntija, jonka pitäisi osata antaa oikeanlaista materiaalia oppilailleen. Jos opettaja antaa vääränlaista materiaalia, oppilaat epäonnistuvat. Tämä saa Johnstoneen mukaan opiskelijat heti rentoutumaan ja nauramaan. Vaikka Johnstone esittää matalaa status- ta, nousee hänen statusensa opiskelijoiden silmissä, sillä vain hyvin itsevarma ja kokenut henkilö syyttää virheistä itseään. Tässä vaiheessa opiskelijat yleensä liukuvat tuoleilta alas opettajansa tasolle. Lisäksi ryhmän dynamiikka on heti muuttunut perusteellisesti: epäonnistuminen ei ole enää niin pelottavaa. (Johnstone 2001, 25.)

Tämäntyylisiä ajattelutapaa myös pianonsoitonopettaja voi hyödyntää työssään. Sosiaalisesta statuksesta ja auktoriteetista terveellä tavalla irrottautuminen voi muuttaa opettaja–oppilassuhteen dynamiikkaa ja rentouttaa tunnelmaa soittotunnilla. Lisäksi pakoton ja rento oppimisilmapiiri voi tuoda mukanaan yllättäviä oppimistuloksia.

5 Väyliä vapaaseen soittoon

Seuraava luku käsittelee työtapoja, joilla luovaa ja elinvoimaista soittoa voi kehittää aikuisen soitonopetuksessa. Esittelen ensin elementtejä ja näkökulmia, joita luovasta ja vapaasta soitosta löytyy ja löytämiäni hyödyllisiksi kokemiani luovuusharjoituksia, joilla näitä elementtejä voi etsiä ja kehittää.

5.1 Luovan soiton elementtejä

5.1.1 Leikki väylänä vapaisiin musiikillisiin kokemuksiin

Green (2009, 21–22) toteaa, että päästäkseen optimaaliseen musisoinnin ja heittäytymisen tilaan, ihmisen on ikään kuin löydettävä sisäisen lapsensa: spontaanius, ilo sekä vapaus, yhdistyneenä aikuisen tulkintaan ja soittotaitoon, on yhdistelmänä musisoidessa korvaamaton.

Lehtonen toteaa että musiikki on suurta, turvallista leikkiä. Musiikin parissa leikkiessä ihminen ikään kuin käsittelee musisoimalla itseyytään ja identiteettiään, ympäristöään, ja tunteitaan turvallisesti. Musiikki ei ole kuitenkaan reaalimaailman lakien alaista: mikään ei mene rikki ja mitään ei tarvitse varoa, vaan leikkiin antautuminen on turvallista. (2004, 19–20.)

Westneyn mukaan lapsen leikki ja spontaani leikkiin heittäytymisen tila on suoraan verrannollinen vapaan musisoinnin tilaan. Puhdas ilo, jota esimerkiksi kolmevuotias kokee leikkiessään ja esimerkiksi musiikin mukana koko keholla liikkuessaan, ei ole ajatuksen tasolla ollenkaan kaukana huippumuusikosta, joka esiintyessään heittäytyy, hengittää ja elää musiikkia joka solullaan. Hänen mukaansa leikki-ikäiselle ja huippumuusikolle yhteiset piirteet, avoimuus, heittäytymiskyky ja uppoutuminen, puuttuvat kuitenkin usein monilta musiikinopiskelijoilta. Tilalle on tullut opittua jäykkyyttä ja varautuneisuutta, joka vie kauemmas optimaalisesta soitto- ja oppimistilasta: yhteys elintärkeisiin voimavaroihin, iloon ja vapauteen, saattaa olla osittain kadonnut. Lapsuuden spontaaneista leikeistä on siirrytty suoritus- ja tuloskeskeiseen tapaan, johon kuuluu olennaisena kuri, itsensä kontrollointi, pikkutarkkuus, sinnikkyys ja tottelevaisuus. Toki edellä mainitut ominaisuudet ovat olennaisia ja tärkeitä ominaisuuksia soitonopiskelussa, mutta yksinään ilman soiton iloa ja luovuutta ne ovat vaarallisia. Tällaiset ominai-

suudet saattavat tehdä pahimmillaan vain hallaa musiikkisuhteelle ja ilmetä soitossa fyysisenä jännittyneisyytenä, henkisenä epävarmuutena ja riippuvuussuhteena opettajaan. (2003, 16 – 18.) Olennaisinta olisi siis löytää tasapaino vapauden ja luovan lähestymistavan sekä kurinalaisen ja pitkäjänteisen opiskelutavan välillä.

5.1.2 Musiikkiin samastuminen vahvistaa yhteenkuuluvuuden kokemusta

Lehtonen (2004, 23) kirjoittaa luovan muusikkouden piirteistä. Hän kirjoittaa ilmaisuvoimaisen muusikon paneutuvan kulloinkin esitettävään teokseen aivan kuten olisi sen itse säveltänyt. Tällainen musiikkiin samastumisen ilmiö ilmenee teoksen täydellisenä haltuunottona, ikään kuin soittaja loisi uudelleen nuoteille kirjoitetun sävellyksen eläytymällä musiikkiin koko olemuksellaan ja elämällä sen läpi. Lehtosen mukaan musiikkiin samastuminen edustaa jonkinlaista olemassaolon primaarikokemusta, jolla ei ollut paljoakaan tekemistä tietoisuuden eikä verbaalisuuden kanssa: muusikko muotoilee ja luo musiikkia kuin kuvanveistäjä elävää materiaalia.

Musiikin kokeminen ja ottaminen omaksi on tärkeä taito. Tunne siitä, että soittaa ja muovailee musiikkia itse, eikä ole vain musiikin suuren valtameren vietävissä, auttaa teoksen omaksumisessa ja tuo itsevarmuutta ja omaa näkökulmaa ilmaisuun. Eräs opettajani totesi kerran pilke silmäkulmassa, että minun on kuviteltava Beethovenin sonaattia soittaessani sen olevan oma sävellykseni. Ajatus nauratti minua, mutta se kiteytti havainnollisesti jotain hyvin olennaista itseilmaisusta: minun on tunnettava teos läpikotaisin ja soitettava sitä samanlaisella omistautumisella kuin olisin luonut sen itse.

Tämä ajatus on auttanut oman musiikkisuhteeni hahmottamista. Opettaja ei luultavasti voikaan korostaa tarpeeksi oppilaalle musiikkiin samastumisen tärkeyttä: musiikkiin samastuminen ja sen omaksi ottaminen on innoittavan musiikkisuhteen elinehto.

5.1.3 Oikeanlainen ohjelmisto motivoi

Oppilaan ohjelmiston suunnittelu on tärkeässä osassa pianonsoitonopettajan työtä. Tarpeeksi haastava, monipuolinen ja mielekäs ohjelmisto on olennainen osa soittoharjastusta: se vie oppilasta eteenpäin ja auttaa kehittymään kokonaisvaltaisesti. Aikuisoppilasta kannattaa rohkaista oman ohjelmiston tuomiseen tunneille, sillä mielekkään musiikin soittaminen näkyy oppimistuloksissa. Onnistuneen teosvalinnan tunnis-

taa siitä, että oppilas kokee yhteenkuuluvuuden tunnetta esittämäänsä musiikkiin ja nauttii sen soittamisesta.

Mielestäni ohjelmiston valinta on jopa suuremmassa roolissa valmistellessa aikuisopiskelijoiden soittotunteja, kuin lasten tunteja suunnitellessa, sillä ohjelmiston etsiminen pitkälle edenneille on haastavampaa: valmiita kirjasarjoja pitkälle edenneille ei juuri ole, ja usein aikuisilla on valikoivampi maku soitettavien kappaleiden suhteen.

Olen myös huomannut, että itse valittujen teosten tuominen tunnille on ainakin omien aikuisoppilaitteni kohdalla ollut vähäisempää kuin lapsilla, vaikka luulisi että tilanne voisi olla juuri päinvastainen: aikuisoppilaat ovat muutoin huomattavasti itseohjautuvampia kuin lapset. Voi olla, että omavalintaisten teosten tuomisessa on jonkinlainen kynnys, esimerkiksi epävarma olo siitä hyväksyykö opettaja kappaleen ja voiko oppilas ylipäänsä oppia kyseistä teosta. Vaikka olen koettanut rohkaista oppilaita tuomaan reippaasti omaa musiikkiaan, olen huomannut sen olevan joissain tapauksissa haa-veeksi jäänyt pyyntö. Yksi hyvä keino päästä alkuun oppilaan omatoimisuudessa on antaa valmiita vaihtoehtoja joista valita. Näin ollen opettaja on ikään kuin hyväksynyt valmiiksi oppilaan valinnan.

Muita keinoja oppilaan itseohjautuvuuden rohkaisuun ohjelmiston valitsemisen kanssa on kuunteluttaminen: tätä voi tehdä äänitteiden tai vaikka opettajan soittoesimerkkien avulla.

Musiikillinen makuaisti on henkilökohtainen asia ja tämän aistin herättelemisen tulisi olla myös opettajan päämääränä. Musiikillinen monipuolisuus, kuten esimerkiksi uuteen musiikkiin tutustuttaminen, rikastuttaa oppilaan musiikkisuhdetta ja tuo uusia elämyksiä.

5.2 Keinoja luovuuteen

Luovuus tarvitsee ohjausta ja tukea onnistuakseen pianonsoitonopetuksessa. Kokosin tutkimistani luovuusoppaista erilaisia luovuutta tukevia keinoja. Olen myös soveltanut joistain harjoituksista musiikinopiskelua ja pianonsoittoa palvelevia harjoitteita.

Osa harjoituksista on soittotunnin ulkopuolella tehtäviä ja osaa voi hyödyntää soittotuntitilanteessa. Osan harjoituksista voi toteuttaa myös ryhmäopetuksessa. Harjoitukset on suunnattu aikuisille oppijoille.

5.2.1 Muistion kirjoittaminen

Oman muistion päivittäinen kirjoittaminen on klassinen luovuusharjoitus, jonka on esitellyt esimerkiksi Julia Cameron kirjassaan *The Artist's way*. Se auttaa saamaan ajatukset virtaamaan vapaasti. Päivittäin kirjoitettavan muistion tarkoituksena on olla tukena luovalle ajattelulle: siihen kirjoitetaan ajatuksia, joita ei välttämättä tulisi muutoin edes rekisteröineeksi. Muistion kirjoittamisen tarkoitus ei ole tehdä taidetta, vaan taltioida vapaata ajatuksen virtaa. Tarkoituksena on saada ”luovat hanat” auki: kirjoittaa voisi mistä tahansa mieleen juolahtavasta asiasta. Muistiota tulisi kirjoittaa joka päivä mieluiten kolmen sivua. Monet kirjoittavat muistiota aamuaikaan, kun mieli on vireimmillään ja puhtaimmillaan. Muistion pitämisen tarkoituksena on toisaalta olla alustana vapaalle ajattelulle, toisaalta tyhjentää mieltä mielessä liikkuvista ajatuksista. Muistiossa voi kirjoittaa asioita päiväkirjamaisesti vain itselleen. Vaikka muistion kirjoitukset voivat käsitellä mitä vain, voi muistioon tuki kirjoittaa ajatuksia myös musiikkiin liittyen. (Cameron 1993, 9.)

Opettaja voi ehdottaa muistion hyödyntämistä esimerkiksi tilanteessa, jossa oppilas etsii omaa musiikillista identiteettiään. Muistio antaa kirjoittajalleen mahdollisuuden pohtia musiikillisia päämääriään. Muistio voi olla myös pelkästään musiikillinen päiväkirja, jolloin sinne kirjoitettavat asiat koskevat pelkästään musiikkia. Ne voivat liittyä esimerkiksi harjoitteluun ja musiikillisiin tavoitteisiin.

5.2.2 Luovaan tilaan virittäytyminen

Erityisen luovia ihmisiä tutkittaessa on havaittu, että yleensä ennen työskentelyä he virittävät itsensä luovaan tilaan tekemällä tietyn turvallisen rutiininsa. Harjoittelun alussa on hyvä luoda itselleen harjoitteluun valmistava rutiini. Rutiinin avulla on helpompi päästä harjoittelunvalmiiseen mielentilaan, jossa on miellyttävää ja tehokasta harjoitella. Vaikka rutiini olisi kehollinen, on sen tarkoitus kuitenkin enemmän keskittymisharjoitus kuin esimerkiksi varsinainen tekniikkaharjoitus. Keho kertoo mielelle, että harjoittelu alkaa ja näin koko keho vireytyy ja suuntautuu optimaaliseen ja keskittyneeseen soittotilaan.

Luova ajattelu onnistuuikin parhaiten sopivassa, virittäytyneessä mielentilassa. Usein oikeanlaiseen tilaan virittäytyminen tapahtuu spontaanisti. On kuitenkin hyödyllinen taito opetella virittäytymään omin avuin silloin, kun sitä tarvitsee. Varsinkin suomalaisille luovuus tuntuu kumpuavan luonnosta – metsästä, mökkilaiturilta tai esimerkiksi rannalta. Myös saunominen tai liikunta edistää luovaa ajattelua. Joillekin inspiraatio kumpuaa taas urbaanimmasta ympäristöstä: kaupungin sykkeestä, kahviloista, kaduista ja kirjastoista. Inspiroivan ympäristön lisäksi suhde inspiroivaan sosiaalisuuteen vaihtelee: jotkut tarvitsevat omaa tilaa ja hiljaisuutta, toiset tarvitsevat muiden ihmisten läsnäoloa ja sosiaalista seuraa, jotkut pitävät optimaalista jopa urbaania hälyä ympärilleen. Mitä enemmän ihminen oppii virittäytymään luovaan tilaan, sitä paremmat mahdollisuudet hän tarjoaa omalle luovuudelleen. (Mäkirintala 2011, 43.)

Opettaja voikin kannustaa oppilasta löytämään omat keinonsa musisointiin virittäytymiseen tarjoamalla siitä erilaisia esimerkkejä oppilaalle. Virittäytyminen voi olla esimerkiksi mikä tahansa kehollinen tai mielellinen, yksinkertainen asia: venytys- tai lämmitte-lysarja, hengitys- tai keskittymisharjoitus tai vaikkapa hidastempoista asteikkosoittoa rennoilla käsivarsilla.

5.2.3 Omien harjoitusten luominen

Hyväksi soittajaksi tullakseen on harjoiteltava paljon. Valitettavasti tylsät harjoitukset tuottavat vaikeuksia monille: ne eivät välttämättä motivoi harjoittelemaan ollenkaan. Varmasti monen lahjakkaan soittajan tie onkin pysähtynyt yksinkertaisesti harjoitteluun turhautumiseen. On tärkeää huomata, että vaikka tylsät harjoitukset eivät motivoisi, on tärkeää silti harjoitella jotain: harjoituksia voi muokata ja muuttaa itselle mielekkäiksi. Tällainen harjoittelutyö on erinomainen heittäytymisharjoitus klassiselle muusikolle: se on pieni askel improvisoinnin ja ilmaisukyvyn vahvistamisen suuntaan. (Nachmanovitch 1990, 68.)

Opettaja voi rohkaista oppilasta omien harjoitusten luomiseen oman esimerkin kautta keksimällä luovia ja hauskoja, mutta tarkoituksenmukaisia harjoituksia ja rohkaisemalla oppilasta kehittämään harjoituksia myös itse. Harjoituksissa voi leikitellä sävelillä, rytmeillä ja artikulaatioilla. Tämä tuottaa luultavasti paljon hyötyä ja on myös tekijälleen mielekäästä. Jos harjoitus ei ole edelleenkään hyvä, voi sitä kehittää ja edelleen muuttaa tarkoituksenmukaisemmaksi.

5.2.4 Improvisaatio

Improvisaatio syventää ja vapauttaa musiikkisuhdetta. Se antaa mahdollisuuden päästä irti kaavoista, jotka saattavat ohjata normaalia harjoittelua. Improvisaatiossa oppilas pääsee soveltamaan jo olemassa olevaa tietotaitoaan ja käyttämään oppimiaan taitoja luovasti hyväkseen.

Improvisaatio vahvistaa yhteyttä omaan musikaalisuuteen. Improvisaation harjoittaja pystyy kanavoimaan improvisaation spontaaniutta ja tuoreutta myös läpisävelletyn musiikin esittämiseen. (Green ym, 1986, 228.)

Opettajan antamat konkreettiset ohjeet mahdollistavat onnistuneen improvisaatiohetken. Ohjeet voivat koskea esimerkiksi tiettyjen intervallien käyttöä, asteikkoja, sointuja ja mielikuvia. Helpoin ja hauskin tapa improvisoida on yhteismusisointi, jolloin oppilas voi keskittyä yhteen elementtiin kerrallaan, esimerkiksi improvisoimalla melodiaa opettajan säestäessä.

6 Pohdinta

Luovuus on voimavara, johon yhdistyy monenlaisia elementtejä. Luovuus on taitoa, älykkyyttä, rohkeutta ja vapautta ajatella ja toteuttaa itseään. Luovuuden näkökulman mukana pitäminen pianonsoitonopetuksessa syventää oppilaan musiikkisuhdetta ja itseilmaisua.

Luovuudesta tekee kiinnostavan pedagogisesta näkökulmasta se, että luovuus on kaikkien opittavissa ja omaksuttavissa. Luovaa työtapaa käytettäessä ei voi pelätä virheitä, sillä niitä ei oikeastaan ole. Luovuudesta voi parhaimmillaan jalostua lahjakkuutta ja taitoa.

Luovuuden merkitystä esittävässä säveltaiteessa ei voi kiistää: se onkin mukana jokaisessa muusikon työvaiheessa harjoitusvaiheesta esitysvaiheeseen.

Luovuutta ei voi suoraan opettaa tai siirtää opettajalta oppilaalle, mutta sitä voidaan rohkaista tarjoamalla oikeanlaisia impulsseja, työtapoja ja oikeanlainen oppimisympäristö oppilaalle. Opettajalla on suuri rooli ja vastuu aidosti luovan soittotunti-ilmapiiirin rakentajana, mutta myös oppilaalla täytyy olla kiinnostusta ja motivaatiota luovaan musisointiin.

Tämänkin työn kirjoittaminen on ollut luova prosessi. On ollut mielenkiintoista syventyä luovuuden ja soiton merkityksien maailmaan, etsinhän luonnollisesti muusikkona itsekin jatkuvasti tarkoitusta ja päämäärää omalle musisoinnilleni ja opetukselleni. Olen oppinut tämän työn kautta lisää itsestäni muusikkona, ja ennen kaikkea olen oppinut hahmottamaan paremmin omaa opetusfilosofiaani. Tämän työ on vahvistanut kokemustani pianonsoitonopiskelun ja ylipäänsä musiikinopiskelun kokonaisvaltaisuudesta. Olen saanut puettua työhöni sanoiksi ainakin osan siitä, mikä on mielestäni tärkeää musisoimisessa.

Työ tuntui moniulotteiselta ja monipuoliselta katsaukselta, joka toi haastavuutta kirjoitustyöhön. Minulla oli työtä aloittaessani näkemys aiheesta, mutta sen soveltaminen käytäntöön on vaatinut uudenlaista ajattelua. Koska olen vasta aloitteleva pianonsoitonopettaja, tuntui opetusmetodien ravistelu ja kriittinen tarkastelu haastavalta. Uskon kuitenkin, että tämäntapainen työskentely on erittäin terveellistä ja tarpeellista sekä

aloitteleville että kokeneemmille opettajille. Kriittinen ajattelu ja ratkaisujen pohtiminen kehittävät ammattitaitoa. Myös sellaisten asioiden pohtiminen, kuten millainen opettaja haluan olla ja miksi opetan, on tärkeää.

Jatkotutkimusta ajatellen työtä voisi jatkaa ja laajentaa moneenkin suuntaan. Olisi kiinnostavaa havainnoida, millä tavoin lasten opetuksessa voisi kehittää luovuutta ja miten väylä aikuisuuden luovuuteen voisi olla musiikinopinnoissa katkeamaton. Myös kulttuurin ja tradition vaikutusta luovuuteen ja itseilmaisuun olisi mielenkiintoista tutkia lisää. Yksi tämän aihepiirin tutkimusaihe olisi pianonsoitonopettajien koulutuksen ja koulutussisältöjen tutkiminen: kuinka hyvin pianonsoitonopettajien koulutussisällöt vastaavat esimerkiksi musiikkiopistojen toiveita ja vaatimuksia improvisoinnin, säveltämisen ja vapaan säestyksen sisällyttämisestä opintoihin. Myös improvisoinnin ja säveltämisen opettamisesta olisi tärkeää saada lisää opetusmateriaalia pianonsoitonopettajille.

Koska maailma muuttuu, on työ- ja koulutuselämänkin vastattava kehitykseen. Uskon, että musiikkipedagogiikan merkitys tulee kasvamaan henkisessä ja kokonaisvaltaisessa mielessä, jos musiikkikasvattajat uskaltavat tarttua hanakammin tämänkaltaiseen kehitysmahdollisuuteen. Näinä aikoina, kun lasten ja aikuisten visuaalinen ja auditiivinen kokemusmaailma turtuu yltäkylläisyydestä, on sisällökkään musiikin parissa ja oman sisäisen luovuuden, mielikuvitus- ja kokemusmaailman parissa työskentely kalisarvoista.

Musiikkipedagogin toimenkuva monipuolistuu jatkuvasti. Opetussuunnitelman suunnat ovatkin muuttuneet monipuolisemmaksi, ja luovat menetelmät, kuten improvisointi ja vapaa säestys ovat jo mukana opetussuunnitelmissa. Kuitenkin olisi tärkeää päästä suunnitelmien tasosta niiden tarkoituksenmukaiseen ja laadukkaaseen toteutukseen ja niiden tarpeellisuuden ymmärtämiseen musisoimisen kokonaisvaltaisuuudessa. Tämän takia tarvitaan ajan hermoilla olevaa koulutusta ja tutkimusta, jonka täytyy vastata työelämän tarpeisiin.

Pianonsoitonopettajan rooli kasvattajana ja tukijana, monien muiden roolien lisäksi, on yhä tärkeämpää. Jokaisen opettajan tulisikin kysyä itseltään, haluaako hän oppilaan olevan ennen kaikkea onnellinen ja itseään toteuttava ja ilmaiseva muusikko? On tärkeää, että opetus kohtaa tämän päämäärän jokaisella soittotunnilla.

Mielestäni jokaisella, niin lapsella kuin aikuisella, on oikeus musiikkiin ja itseilmaisuun, joiden vapauttamiseen luovuus on mitä mainioin väylä.

Lähteet

Aukeantaus, Peik 2009. Olenko luova? Helsinki: Nord Print.

Autioaho, Minna 2007. Aikuinen soiton harrastajana. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulun musiikin koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Luettavissa osoitteessa <http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/11697/2007-10-05-13.pdf?sequence=1> (Luettu 25.9.2013)

Burnard, Pamela 2012. Musical creativities in practice. Oxford: Oxford University Press.

Cameron, Julia 1993. The Artist's way. London: Pan Books.

Coffman, Don D. 2010. The new handbook of research on music teaching and learning. There is no end to learning: Lifelong education and the joyful learner. International Journal of Music Education.

Anderson, Dixie Jay 1992. The hidden curriculum. Luettavissa osoitteessa <http://www.ajronline.org/doi/pdf/10.2214/ajr.159.1.1609700> (Luettu 1.10.2013)

Euroopan musiikkioppilaitosten liiton seminaari 24. – 26.10.2013 Vaasassa. Different learners, different pedagogies.

Forsberg Erika, Irina Matilainen 2011. Opettajan sanallisen ja sanattoman viestinnän merkitys. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston liikuntatieteiden laitos. Luettavissa osoitteessa <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/36847/URN:NBN:fi:jyu-2011102411584.pdf?sequence=1> (Luettu 5.10.2013)

Green Barry, Gallwey W. Timothy 1987. The inner game of music. London: Pan Books.

Green, Barry 2009. Bringing music to life. Chicago: GIA Publications.

Johnstone, Keith 1981. Impro. Helsinki: Helsinki University Press.

Kansanaho Anne, Kangas Marko, Ahtiainen Olli-Pekka, Alhanen Kai, Soini Tiina, Soininen Jarkko 2011. Työnohjauksen käsikirja. Helsinki: Tammi.

Kiiski, Anna 2011. Uusi yritys. Helsinki: Metropolia ammattikorkeakoulun musiikin koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Luettavissa osoitteessa

<https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/33759/Uusiyrit.pdf?sequence=1>

(Luettu 25.9.2013)

Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä 2005. Opetusministeriön julkaisututkimuksia. Luettavissa osoitteessa

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2005/liitteet/opm_300_opm35.pdf?lang=fi

(Luettu 15.9.2013)

Kurkela, Kari 1993. Mielen maisemat ja musiikki. Helsinki: Hakapaino.

Lehtonen, Kimmo 2004. Maan korvessa kulkevi. Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos.

Mäkirintala, Eija 2011. Luova ote huippusuoritukseen –ketterästi yksin ja yhdessä. Luettavissa osoitteessa

http://www.altonova.fi/_assets/pdf/TyonTuuli_022011_6_Eija_Makirintala.pdf

(Luettu 1.9.2013)

Nachmanovitch, Stephen 1990. Free play; Improvisation in life and art. New York: Penguin Putnam.

Nummi-Kuisma, Katarina 25.10.2013. Music education for especially talented children. Vaasa. Luento.

Opetushallitus 2005. Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteet. Luettavissa osoitteessa http://www.oph.fi/download/123012_taideyl_ops.pdf

(Luettu 20.8.2013)

Paane-Tiainen, Tuulia 2000. Oppijaksi aikuisena. Helsinki: Oy Edita Ab.

Saari, Kaisa 2007. Vierivä kivi ei sammaloidu – Aikuinen musiikin opetuksen haasteena. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulun ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Opinnäytetyö. Luettavissa osoitteessa

http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/19894/jamk_1203076286_7.pdf?sequence=1 (Luettu 20.11.2013)

Uusikylä Kari, Piirto Jane 1999. Luovuus; Taito löytää, rohkeus toteuttaa. Juva: WSOY.

Wennäkoski, Lotta 2009. Luovuuden imago. Rondon artikkeli lehdessä numero 10.

Werner, Kenny 1996. Effortless Mastery. New Albany: Jamey Abersold Jazz.

Westney, Willian 2003. The perfect wrong note; Learning to trust your musical self. New Jersey: Amadeus Press.